

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Religion og Liturgie Svar paa Resensjonen over min Afhandling om Religion og Liturgi

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Religion og Liturgie Svar paa Resensjonen over min Afhandling om Religion og Liturgi", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1807_61-intro-shoot-idm323.pdf (tilgået 01. august 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Om religion

Grundtvig indleder sin afhandling med at citere fra forordet til Schillers *Die Braut von Messina* (1803): "Bag religionernes dække ligger religionen selv" (overs. af GV). Mottoet passer til hans anliggende, som han formulerer over de første 5 sider: At komme bag om det ydre og finde ind til essensen af, hvad religion er. Denne tilgang har han lært af Schelling, der siger, at man for at forstå et fænomen må se det i forbindelse med sin højere idé, med den helhed, det tilhører.

Dalen som billede på menneskelivet

Dernæst følger, under overskriften "Trænge vi til Religion?" (s. 133 f.), en allegorisk skildring af menneskelivets eksistensvilkår:

"Vi leve i en Dal, begrændset af et uoverskueligt, bølgende Hav. Vakte ved Traditionen, og drevne af en uforklarlig Tvang, ahne vi dunkelt, at paa hin Side Havet maa være et Land, med skiønnere Vexter, og renere Luft - vort oprindelige Hiem. Uvilkaarlig stirre vi did, uvilkaarlig stræbe vi i vore Aandedrag at opfange Luften, der synes at strømme ud fra hint Ubekjendte" (s. 133).

Allegorien er inspireret af den romantiske anelse og modelleret over den platoniske tanke om, at tilværelsen i denne verden blot er en afglans af en højere, mere sand virkelighed. Med dette billede af dalen tager Grundtvig udgangspunkt i menneskets anelse af den højere verdens eksistens og dets trang til at nå ud over det endelige. Herved sættes den afgørende modsætning, som dominerer resten af afhandlingen, nemlig modsætningen mellem det evige og den endelige verden. Spørgsmålet er nu, hvordan mennesket kan komme i kontakt med den højere virkelighed. Grundtvig siger, at menneskene har to sendebud, poesien og filosofien. Poesien kan hæve sig over det jordiske, men fortaber sig hurtigt i skyerne; filosofien kan end ikke løfte sig fra jorden, men kan kun give regler for livets gang på jorden. Ingen af dem kan altså nå det evige, og som en forsmag på det svar, der gives senere i teksten, konkluderer Grundtvig: "vi maa erkiende vor Trang til Belærelse fra hin Side Havet" (s. 135).

Religion som "det Endeliges Samfund med det Evige"

I afsnittet "Hvad er religion" (s. 139 f.) nærmer Grundtvig sig en religionsdefinition ad flere omgange. Indledningsvis går han imod opfattelsen af religion som 'kundskab om det oversanselige'. En sådan definition, mener han, er en abstraktion. Selv finder han det bedre at søge svaret i historien, "der ubekymret om sig selv, afslører under sin rolige gang det Høieste og det Dybeste" (s. 140). Vi ser her, hvordan Grundtvig allerede i 1806 arbejdede ud fra en historisk bevidsthedsform. I historien, siger han, regnedes religionen almindeligvis for at være en guddommelig kraft, der hæver mennesket over jorden, til det højeste, oversanselige. Allerede ved denne definition finder Grundtvig, at meget er vundet, men han går et skridt videre bagud i historien til 'den gyldne alder'. Dette er en af romantikernes hovedidéer; at historien fortaber sig i en guldalder, da guderne vandrede på jorden og det himmelske og jordiske var sammenfaldende, se fx Steffens (1996), s. 120. Denne guldalder betragter Grundtvig som urtypen på religionen og kommer frem til sin definition: "Religion er det Endeliges Samfund med det Evige" (s. 141). Definitionen er formentlig inspireret af Schellings *Vorlesungen über das academische Studium*, 8. og 9. forelæsning.

Historien (1): Fra 'den gyldne alder' til Jesu fødsel

S. 141-148 gives et historisk rids over tiden fra guldalderen frem til Jesu fødsel. Som et eksempel på den gyldne alder og dennes afslutning gennemgår Grundtvig den bibelske syndefaldsberetning. Bemærkelsesværdig er her hans fortolkning af, at det, der fristede mennesket og ledte til faldet fra samværet med det evige, var "Tilværelsen selv" (s. 142). Tilværelsen (og filosofien med den) blev ved faldet dømt til ikke mere at kunne hæve sig til det evige. Efter faldet er religion i betydningen 'samvær med det evige' ikke længere mulig, nu kan mennesket kun stræbe efter det evige. Dette var, ifølge Grundtvig, hvad de gamle grækere forsøgte via poesien, og hvad man siden romerne har prøvet via filosofien. Filosofien var

dog i allerhøjeste grad dømt til at mislykkes i sin bestræbelse, da det netop var kundskabstørsten, der havde bragt mennesket til fald.

Udviklingen fra guldalderen til Jesu fødsel beskrives som en forfaldshistorie, hvor menneskene mere og mere taber sansen for det evige og indeslutter sig i den jordiske tilværelse (s. 146). Det eneste lyspunkt i denne periode er den nordiske mytologi, som Grundtvig beskriver som "Religionens Morgenrøde" (s. 148).

* Grundtvig så i historien en successiv åbenbaring af religionen. Gud åbenbarede sig både i det gamle Norden, hos jøderne og endelig i Kristus. Aserne trådte ind i det verdenshistoriske drama på et andet tidspunkt end Kristus, men asalæren kunne alligevel betragtes som en dyrkelse af den samme guddom, og den udgør i en vis forstand nordboernes 'gamle testamente'. Den nordiske Alfader (tilnavn til Odin) er for Grundtvig identisk med den kristne Gud fader (Koføed 1954, s. 70).

Grundtvigs gennemgang af historien er stærkt påvirket af Steffens' 7. forelæsning i *Indledning til filosofiske Forelæsninger*, hvor han deler tiden fra guldalderen til Jesu fødsel ind i fire tidsaldre: Den mytologiske tid, den tidlige græske tid, den antikke græske tid og den romerske tid (jf. Johnny Kondrups oversigt over forelæsningen i Steffens 1996, s. 204). Ifølge Steffens udgør denne udvikling en nedadgående bevægelse, hvor det evige fortrænges mere og mere, det endelige tager over, og mennesket ophøjes til gud (Steffens 1996, s. 129). Hele dette skema overtager Grundtvig, men placerer den bibelske myte anderledes centralt end Steffens. Grundtvig følger ikke kun Steffens i tankegangen, men også i stilleje, når han fx taler med stor patos om forfaldet i den romerske periode, ja helt ned i de enkelte formuleringer kan man spore påvirkningen fra Steffens.

Jesu religion som "det Endeliges Forsoning med det Evige"

S. 148 når Grundtvig frem til Jesu fødsel: "med ham nedsteg atter Religionen til Jorden". Jesus betragtes som foreningen af det evige og endelige, idet han rummer både en guddommelig og en menneskelig natur. Han kom for at forsonne menneskene med Gud, og den kristne religion kan derfor defineres som: "det Endeliges Forsoning med det Evige" (s. 148). Også denne definition er et ekko af Schellings *Vorlesungen über das academische Studium*, se fx Schelling 1803, s. 180.

Kristendommen løser nogle af de gåder, Grundtvig har kredset om: Den forklarer disharmonien i menneskets natur. Den bekræfter, at genforening med det evige er mulig, fordi Gud selv har sendt sin søn til jorden. Og den viser, *hvordan* genforeningen er mulig, nemlig ved menneskets stadige stræben efter det evige og ved lydighed mod moralloven (s. 151). Det sidste er i sammenhængen et overraskende synspunkt. Det må betragtes som en genklang af tidens rationalisme, og man kan spørge, om Grundtvig virkelig mener det, han siger, eller om han forsøger at dække sig ind i forhold til sine mere rationalistiske sindede kolleger.

* Det virker desuden selvmodsigende, at Grundtvig her betoner vigtigheden af lydighed mod moralloven, når han andre steder i teksten taler imod moralloven som absolut i kantiansk forstand (fx s. 166). Men når Grundtvig hævder vigtigheden af moralloven, korrigerer han samtidig Kant ved at pointere, dels at dyden ikke skal udøves for sin *egen* skyld, men som en forudsætning for, at forsoningen mellem det endelige og det evige kan finde sted; dels at mennesket ikke har kraft til at opfylde moralloven uden religionen.

Ekskurs om de ondes skæbne efter døden

Efter gennemgangen af Jesu religion bringer Grundtvig et langt afsnit om, hvilken skæbne onde mennesker vil lide efter døden (s. 153-162). De fleste fortolkere er enige om, at dette afsnit passer ganske dårligt ind i sammenhængen (således fx Rønning 1907, s. 133 og Lundgreen-Nielsen 1980, s. 191). Afsnittet er en afskrift fra en længere dagbogspassage, som Grundtvig skrev d. 8.-9. september 1806 (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 374-380), og er sat ind stort set uden omarbejdelse. I dagbogen slutter Grundtvig sin optegnelse med ordene: "Saaledes blev Jeg da enig med Mig selv i en Materie der længe foruroligede Mig" (1979, s. 380). Grundtvig har altså været personligt optaget af spørgsmålet, og det kan måske forklare, hvorfor det har fundet vej ind i afhandlingen. Hovedanliggendet i dette afsnit er for Grundtvig at gå imod den opfattelse, at de onde vil have en chance for at forbedre sig efter døden, og at det måske tilmed vil være nemmere at forbedre sig i efterlivet end i det nuværende liv. Grundtvig finder dette synspunkt decideret urigtigt og forfægtelsen af det tilmed uansvarligt, idet man da opfordrer mennesker til at følge "den lokkende synd" og udsætte deres omvendelse, til døden er nær. Som eksempel på sådan en uansvarlig livsførelse bringer Grundtvig nogle linjer af en drikkevis af den dansk-norske digter Johan Vibe. Disse linjer er den eneste betydningsfulde tilføjelse i forhold til dagbogspassagen.

Historien (2): Katolicisme og oplysningstid

S. 163 tager Grundtvig tråden om Jesu religion op igen og beskæftiger sig med, hvad der sker, når religionen forveksles med hhv. poesi og filosofi. I den katolske middelalder forveksledes religionen med poesi, og noget lignende finder Grundtvig tendenser til hos sin samtids poeter. Men, indvender han, hvis man slutter sig til religionens poetiske del, er der fare for, at man fortaber sig i uvirksom beskuelse, taber jordforbindelsen og glemmer alt om sin moralske forpligtelse. Dette eksemplificerer Grundtvig ved at bringe en strofe af Goethes digt "Grenzen der Menschheit", et digt, som han har kunnet læse i K.Ph. Moritz' *Götterlehre* (1791). Herfra har han skrevet digtet ned i dets fulde længde i sin dag- og udtogsbog (1979, s. 261). Det er ikke tilfældigt, at Grundtvig citerer fra dette digt. K.E. Bugge har påvist, at digtet er konstituerende for hele afhandlingen, da det ligger bag det billede af dalen, som Grundtvig åbner sin afhandling med (Bugge 1965, s. 108).

I nyere tid har man ifølge Grundtvig reduceret religionen til filosofi. Han kritiserer de rationalistiske og kantianske teologer for at have fokuseret alene på det moralske og for at have rensset religionen for "alt det Religiøse" (s. 167). Han mener, at de har tabt det evige af syne og har tilkendt menneskets forstand en alt for stor betydning. Igen anfører Grundtvig en strofe af "Grenzen der Menschheit" som eksempel på sit synspunkt. Digtet bruges til at afvise både romantikernes og rationalisternes menneskesyn. Begge åndsretninger har en tendens til at overvurdere menneskets evner. Ifølge Grundtvig (og Goethe) er der grænser for menneskets selvudfoldelse.

Også disse to afsnit er inspireret af Steffens' gennemgang af verdenshistorien, omend ligheden er mindre iøjenfaldende end ved det foregående historieafsnit. I sin 8. forelæsning inddeler Steffens tiden efter Jesus i tre perioder: Først den katolske, der har en vis poetisk sans, så oplysningstiden, som Steffens langer voldsomt ud efter, og endelig den romantiske idealisme (jf. Johnny Kondrups oversigt over forelæsningen i Steffens 1996, s. 205). Disse epoker udgjorde ifølge Steffens en opadgående bevægelse, og romantikken stod for at fuldføre den åndelige genrejsning. Grundtvig følger Steffens et stykke ad vejen, men medtager ikke romantikken som 'kronen på værket' i sin historiske gennemgang. Hans forhold til romantikken er dobbelt. Han er betaget af dens syn på poesien, men i sidste ende er det ikke poesien, der kan bringe mennesket den endelige forløsning; det kan kun Guds åbenbaring i Kristus. Alligevel afslutter Grundtvig sit afsnit om oplysningstiden med at kaste sig i romantikkens arme: "snart gyste vi for den nøgne Beenrad, der stod for os uden Kraft og Marv. Liv og Varme forlod os, og hurtigt maatte vi flygte til Poesiens Straalebarm, for der atter at opglødes, saa vi med det indre Øie kunde skue Jesu Læres høie Sands" (s. 168). For Grundtvig bliver romantikken en vej til en anden form for kristendom end den, oplysningstiden tilbød.

Man kan konkludere, at hele Grundtvigs hovedafsnit om religionen er bygget op omkring strukturen i Steffens' 7. og 8. forelæsning med brug af Schellings begreber og med enkelte indskud af mere selvstændig karakter: om syndefaldsberetningen, om asalæren og om de ondes skæbne efter døden.